

CUMHUR

CUMHUR

(الجمهور)

İslâmî literatürde
bir ilim dalındaki âlimlerin
çoğunluğunu ifade etmek üzere
kullanılan terim.

Arapça bir kelime olan cumhur sözlükte "herhangi bir şeyin en büyük kısmı, bir topluluğun çoğunluğu veya önde gelenleri" anlamına gelir. Kelimenin terim anlamı da sözlük anlamından farklı olmayıp kaynak eserlerde "cumhürü'l-ulemâ" (âlimlerin çoğunluğu), "cumhürü'l-müfessirîn" (tefsir âlimlerinin çoğunluğu), "cumhürü'l-hukemâ" (filozofların çoğunluğu), "cumhürü'l-fukahâ" (fakihlerin çoğunluğu) şeklinde sıkça rastlanmaktadır. Fıkıh kitaplarında geçen cumhürü'l-fukahâ veya sadece cumhur ifadesinden genellikle günümüze kadar müslümanlar tarafından benimsenerek gelen Hanefî, Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî mezheplerinden üçü anlaşılır. Diğer bir ifadeyle bir fıkıhî eserde dört mezhepten bahsedilirken cumhurun görüşü zikrediliyorsa bundan maksat söz konusu dört mezhepten üçü olup dördüncü mezhep muhalif taraf olarak ismen anılır. Bazı araştırmacıların cumhur terimini belli fakihlere hasreden görüşleri ise isabetli değildir. Meselâ İbn Rüşd hakkında bir inceleme neşreden Abdullah Kenûn'un *Bidâyetü'l-müctehid*'de İbn Rüşd'ün cumhur tabiriyle İmam Mâlik, Şâfiî ve Ebû Hanîfe'yi kastettiği şeklindeki tesbiti böyledir. Zira söz konusu eserin muhtelif yerlerinde bu ölçünün dışına çıkıldığı ve yukarıda belirtilen kuralın esas alındığı görülmektedir (krş. *Bidâyetü'l-müctehid*, I, 11, 53, 65, 394, 397). Cumhurun her zaman üç mezhepten ibaret kalmadığı, bunlara herhangi bir konuda aynı görüşü paylaşan müstakil mezhep sahibi müctehidlerin de eklendiği ve bu durumda terimin kapsamının daha da genişlediği görülmür. Bunun yanı sıra aynı mezhepteki âlimler arasında görüş ayrılığı bulunması halinde çoğunluğu ifade için de "cumhurun görüşü" tabiri kullanılır. Bazen da bu çoğunluk "cumhürü'l-Hanefiyye", "cumhürü'l-Mâlikîyye" şeklinde mezheplere izâfetle zikredilir. Cumhur yerine mu'zam ve ekserûn kelimeleri de kullanılmaktadır.

Bir konuda cumhurun ittifak etmesinin icmâ sayılıp sayılmayacağı hususunda farklı görüşler ileri sürülmüş, fakihlerin çoğunluğu bu ittifakın icmâ sayıl-

mayacağını söylemişlerdir. İbn Cerîr et-Taberî, Ebû Bekir er-Râzî ve Mu'tezile'den Ebû'l-Hüseyn el-Hayyât ise bir iki kişinin karşı çıkmasının icmâın meydana gelmesine engel olmayacağı görüşünü benimsemişlerdir. Cemâleddin İbnü'l-Hâcib ve onu destekleyenler ise cumhurun görüşünün icmâ gibi kati bir delil sayılmamakla birlikte hüccet sayılacağını ifade etmişlerdir. Çünkü bir konuda çoğunluğun ittifak etmesi onların kati veya "râcih" bir delile dayandıklarını göstermektedir. Buna karşılık azınlıkta kalanların râcih bir delile dayandıklarını, çoğunluğun da bu delili gördükleri halde kasten ve ısrarla hatalı tutumlarını devam ettirdiklerini düşünmek uzak bir ihtimaldir. Böyle bir ihtimali önce çıkararak "zâhir"ın desteklediği hüccet terk edilemez. Bununla birlikte birtakım görüşlerin cumhura nisbet edilmesi araştırmaya muhtaçtır ve söz konusu araştırmayı yapabilmek için de her mezhebin kendi öz kaynaklarına başvurmak gerekir. Ayrıca cumhur dört büyük mezhebin üçü olarak kabul edildiğinde geride bugün mensupları bulunmayan çok sayıda Sünnî fıkıh mezhebi daha kalmaktadır. Bunları azınlık veya şâz* saymak mümkün olmadığı gibi üç mezhebin üzerinde birleştiği hükmün delilini güçlü ve tercihe şayan kabul etmek de her zaman isabetli değildir. Çünkü delile dayalı tercih ihtihadlarında azınlığa ait hükümlerin delil bakımından daha güçlü olduğunu gösteren örnekler vardır.

BİBLİYOGRAFYA:

Lisânü'l-'Arab, "cumhr" md.; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, I, 11, 53, 65, 394, 397; İbnü'l-Hâcib, *el-Muhtaşar*, Beyrut 1403/1983, I, 34-35; Nevevî, *el-Mecmû'*, I, 5; Teftâzânî, *Hâşiye*, I, 34; Cürçânî, *Hâşiye*, I, 34-35; Bihârî, *Müsellemü's-şubât*, Kahire 1324, II, 222; Muhammed el-Hudârî, *Uşûlü'l-fıkıh*, Kahire 1389/1969, s. 271; Abdullah Kenûn, "İbn Rüşdî'l-fakih", *ed-Dirâsâtü'l-İslâmiyye*, IV, İslâmâbâd 1969, s. 105.



SALİM ÖÇÜT

CUMHUR İLÂHİSİ

Türk dinî müzikisinde
tekke müzikisine ait bir form.

"Topluca okunan ilâhi" anlamına gelir. Mevlevîyye ve Bektaşîyye dışındaki tarikatlara ait tekkelerde kelime-i tevhid zikrinden sonra ism-i celâl zikrine geçilmeden önceki arada okunurdu.

Cumhur ilâhilerini diğerlerinden ayıran en önemli özellik, bu ilâhilerin hazır bulunanlar tarafından birlikte okunma-

sıdır. Güfteleri tanınmış mutasavvıf şairlerin manzumelerinden seçilmiştir. Devr-i hindî usulündeki çok az istisnaları dışında hep evsat usulü ile ölçülmüşlerdir. Esasında tekkelere mahsus olan cumhur ilâhilerinin nâdiren bazı dinî merasimler münasebetiyle camilerde ve sarayda huzûr-ı hümâyunda okunduğu da olmuştur.

BİBLİYOGRAFYA:

Hızır İlyas, *Letâif-i Enderûn*, İstanbul 1276, s. 190-191; Mehmed Rüsen Efendi, *Mecmûa-i İlahiyyât*, Üsküdar Selim Ağa Ktp., Hüdâyi, nr. 1804, vr. 7^b, 12^b, 17^b, 56^a; Ergun, *Antoloji*, I, 161; Karadeniz, *Türk Müsiki'si*, s. 161-162, 658, 713; Şengel, *İlahîler*, I, 24-25, 28-35; II, 14-17, 66-70; Töre, *İlahîler*, V, 18-29, 80-83; Halil Can, "Dinî Türk Musikisi Antolojisi", *MM*, sy. 217 (1966), s. 14; Saadet Gültaş, "Saadeddin Heper ile Mülâkat", *Kök*, I, İstanbul 1981, s. 18; TA, XI, 263; Pakalın, I, 310.



NURİ ÖZCAN

CUMHUR MÜEZZİNLİĞİ

Türk dinî müzikisinde
camî müzikisine ait
bir icra tarzı.

"Topluca ve belli bir tertip üzere yapılan müezzinlik" anlamına gelir. Kadroları kalabalık olan büyük camilerde namaz esnasında bütün müezzinlerin iştirakiyle icra edilirdi. Günümüzde nâdiren bazı selâtin camilerinde görülen bu icra tarzı, müezzinlerin bazı ibareleri bir ağızdan koro halinde, bazılarını ise sırayla nöbetleşe okumaları şeklinde yapılır. Müezzinler için âdetâ bir okul olan cumhur müezzinliği, vakit namazlarından öğle, ikinci ve yatsı namazlarıyla teravih, cuma ve bayram namazları esnasında ve ayrıca mübarek gün ve gecelerde icra edilirdi.

Büyük camilerde imamın namaz esnasında aldığı tekbirler, uzakta bulunanların işitemeyeceği ve âmaların da göremeyeceği düşünülecek müezzinler tarafından tekrar edilmektedir. Gerek "tekbir alma" denen bu faaliyet ve öncesindeki salavatlama, gerekse namazın tamamlanmasından sonra okunan Âyetü'l-kürsî, onu takip eden tesbîhat ve diğer dualarla teravih namazlarındaki salât-ı ümmiyyeler, ramazan ilâhileri ve minarede iki müezzinin karşılıklı veya birkaçının hep birlikte okudukları ezanlar cumhur müezzinliği icraatı içerisinde yer almaktadır. Bütün bunlarda ses cinsi, nefes miktarı ve nağmelerde birlik en önemli şartları teşkil eder.

BİBLİYOGRAFYA :

Süleymaniye Vakfıyesi (nşr. K. Edip Kürk-çüoğlu), Ankara 1962, s. 33; Ezgi, *Türk Musiki*, III, 72-75; Halil Can, "Dini Türk Musikisi Lûgatı", *MM*, sy. 218 (1966), s. 56; a.mlf., "Dini Musiki", *a.e.*, sy. 292 (1974), s. 20-22.



NURI ÖZCAN

CUMHURİYET ARŞİVİ

(bk. BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ).

CÜNÂGERH

(جوناگره)

Hindistan'ın
Gucerât bölgesinde bir il
ve bu ilin merkezi olan şehir.

Kathiavar yarımadasında bulunan ve Cünâgad (Junagadh) olarak da bilinen Cünâgerh (Hintçe "eski kale") çok eski bir yerleşme merkezidir. Adını, Uparkôt da (yukarı kale) denilen, civardaki kayalara oyulmuş Sümenât adındaki Budist mâbedleriyle çeşitli kalıntılardan oluşan tarihî harabelerden alır. Şehrin yaklaşık 1 km. doğusundaki Girnâr tepelerinde yer alan bu mâbedler Gupta devrine (320-480) aittirler; ayrıca bu tepelerde İmparator Aşoka'nın (m. ö. 273-237) büyük bir kaya kitâbesiyle vadide yapılan kazılarda Helenistik Grek sikkeleri bulunmuştur.

Klasik İslâm kaynaklarında Cünâgerh bölgesinin güneyine Sûrat denilmiştir; bunu Bombay'ın kuzeyinde yer alan Sûrat şehri ile karıştırmamak gerekir. Bölgenin kuzey kısımlarına ilk defa Cüneyd b. Abdurrahman kumandasındaki Arap ordusu gelmiş (728), fakat güney topraklarını fethedememişti. 815 yılında Fazl b. Mâhân tarafından Kathiavar yarımadasında kurulan Mâhâniye Emirliği'nin sınırları tam olarak bilinmemekte, dolayısıyla da burayı ilk fetheden (1025) İslâm hükümdarının Gazneli Sultan Mahmud olduğu kabul edilmektedir. Bu tarihlerde Cünâgerh önemli bir Budist merkez olma özelliğini koruyor ve Girnâr tepelerindeki mâbedlerin en büyüğünde tanrı Şiva'nın çok büyük bir heykeli bulunuyordu. Gazneli Mahmud Lingam denen bu putu parçalayarak bir parçasını Mekke'ye, bir parçasını Medine'ye, bir parçasını da Gazne'ye gönderdi ve dönerken bu bölgeyi bir müslüman fevcdâr'a bıraktı. Fakat Vâcâ Racpûtları kısa sürede idareyi ele geçirdiler. Gazneli Sultan İbrâhim 1079'da Guzerât sahillerine ka-

dar bölgenin tamamına tekrar hâkim olduysa da Gazneliler'de çöküşün başlaması ile Racpût racaları yine bağımsız oldular. 1178'de Gurlu Hükümdarı Muizzüddin Guzerât'ı fethetmek istedi, fakat Raca Bim'e karşı yaptığı savaşta yenildi. Daha sonra Muizzüddin'in memlûkü ve Delhi Sultanlığı'nın kurucusu Kutbüddin Aybeg Raca Bim'e karşı zafer kazandı ve çevredeki diğer racaları da haraca bağladı (1195). 1297'de Delhi Halacî hânedenından Alâeddin Halacî'nin kardeşi Elmas Bey Uluğ Han bölgeyi yağmaladığı halde Cünâgerh'e dokunmadı ve burası Racpûtlar'ın hâkimiyetinde kalmaya devam etti. 1350 yılında Delhi Tuğluk hânedenından Muhammed Tuğluk Guzerât ayaklanmasını bastırmak için çıktığı son seferde Uparkôt Kalesi'ni ele geçirdi ve kale yakınlarına bir cami inşa ederek ayrı bir şehir kurmak istedi; Cünâgerh adını onun verdiği rivayet edilir. Muhammed Tuğluk bu sefer sırasında öldüğünde Kathiavar yarımadasında bağımsız racalar vardı ve bunlar yerine geçen Firûz Şah Tuğluk (1351-1388) tarafından vergiye bağlandı. 1407'de Guzerât nâzımı Zafer Han Moğollar'a karşı bağımsızlığını ilân ederek Guzerât Sultanlığı'nı kurdu. 1466 yılında bu devletin hükümdarlarından Mahmud Begarâ Cünâgerh hâkimi Yada-va Prensi Rao Mendelik'i yıllık vergi vermeye mecbur etti ve daha sonra da Cünâgerh'i kendi topraklarına katmak istedi. Mendelik Uparkôt Kalesi'ne çekildi, fakat sonuçta teslim olmaya mecbur kaldı ve hayatının bağışlanması karşısında da sultanın hizmetine girip Müslümanlığı kabul etti; böylece bölgedeki Hindü hâkimiyeti 1470 yılında son bulmuş ol-

du. Uparkôt'u onaran Mahmud Begarâ burada bir cami yaptırdı, Ahmedâbâd ile diğer şehirlerden birçok âlim getirdi ve şehre Mustafâbâd adını verdi; ancak bu isim halk tarafından kullanılmadı. Mahmud Begarâ burayı merkez edinin civar bölgelere seferler düzenleyerek Cavdâsamâ Racpûtları ile mücadeleleye girişti ve Champaner racası Jai Sing'i yendi. Bu dönemde Portekizliler de Hindistan'da sömürgelerini arttırmak için çaba harcıyorlar ve Cünâgerh'in limanı Diu'yu ele geçirmeye çalışıyorlardı. Diu hâkimi Melik Ayaz Portekizliler'e karşı bir donanma oluşturarak mücadele etmeye başladı. Ayrıca, Osmanlı Sultanı Yavuz Sultan Selim'in gönderdiği Selman Reis ile son Memlûk Sultanı Kansu Gavri'nin gönderdiği Emîr Hüseyin'in gemilerinden oluşan birleşik donanma Diu Limanı önünde Portekizliler'e karşı başarılı bir mücadele verdi. Daha sonra da Guzerât Sultanı Bahadır Han'ın Portekizliler tarafından öldürülmesi (1537) üzerine Kanûnî Sultan Süleyman Mısır Valisi Hadım Süleyman Paşa kumandasında bir donanma gönderdi. Ancak Hadım Süleyman Paşa'nın Aden'de emîri öldürtmesi ve bu olayın duyulması donanmanın Guzerât'a geldiği zaman iltifat ve yardım görmemesine sebep oldu. Hadım Süleyman Paşa Diu Limanı'nda beklerken çıkan bir fırtınadan sonra Portekizliler'in saldırısını püskürttüyse de ağır kayıp verdi ve İstanbul'dan getirdiği iki ağır topu sahilde bırakarak dönmek zorunda kaldı.

Cünâgerh 1590 yılında Türk kumandanı Abdürrahim Hân-ı Hânân'ın Guzerât'ı fethederek Bâbürlü İmparatorluğu'na katmasına kadar Guzerât Sultanlığı'nın idaresinde kaldı. 1591 yılında Bâbürlü Hükümdarı Ekber Şah Kathiavar yarımadasını tamamen fethettiği zaman Cünâgerh Limanı'nda Hadım Süleyman Paşa'nın bıraktığı Süleymânî diye meşhur olmuş ağır topları buldu. Ekber Şah'ın emîrlerinden Hüdâvend Han Cünâgerh Kalesi'ni onarıp bu topları kaleye nakletti. Bundan sonra şehir, Bâbürlü hükümdarlarının tayin ettiği Guzerât nâzımlarının gönderdikleri nâib-fevcdârlar tarafından yönetildi. 1660 yılında Sultan Evrengzîb bir fermanla Girnâr mâbedlerine serbestlik tanıdı ve arkasından bizat nâib-fevcdâr olarak tayin ettiği Kutbüddin Han'ı bölgede isyan çıkarmaya çalışan kötülükleriyle tanınmış Rai Sing'i cezalandırmakla görevlendirdi. Kutbüddin Han'ın büyük bir başarı kazanması üzerine Cünâgerh'in adı İslâmnagar ola-

Cünâgerh

